

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94:327.8:316.422«1968»(437)

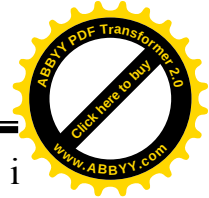
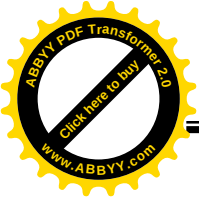
Ващенко Ю. В.

ВПЛИВ ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ НА ДОЛЮ РЕФОРМАТОРСЬКОГО РУХУ ПРАЗЬКА ВЕСНА 1968 Р. У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

В історії міжнародних відносин другої половини ХХ ст. події Празької весни 1968 р. в Чехословаччині займають особливе місце і привертають увагу дослідників, які займаються вивченням історії країн «реального соціалізму». Ці події не лише визначили тривалу політичну кризу в Чехословаччині, але й значною мірою вплинули на внутрішні і міжнародно-політичні процеси у «світовій соціалістичній системі» та на міжнародні відносини 1960–1980-х рр. Празька весна стала поворотним етапом в розвитку цієї системи, який завершився розпадом СРСР і серією демократичних революцій в «братніх» країнах.

Увага дослідників концентрується на внутрішніх та зовнішніх факторах, що обумовили зародження реформаторських настроїв всередині правлячої комуністичної еліти та в інтелектуальних осередках Чехословаччини, а також на процесі оформлення цих настроїв у програмні вимоги нового курсу, на основі поєднання ідей соціалізму та демократії. Дослідження впливу зовнішніх чинників на перебіг подій у Чехословаччині 1968 р. має велике значення для повного аналізу зазначеного питання. Вивчення цього аспекту подій 1968 р. зберігає свою актуальність і сьогодні, адже ціла низка документів та нових матеріалів, невідомих донедавна, дають змогу більш глибоко проаналізувати вплив світової спільноти на зародження і перебіг чехословацького реформаторського руху Празька весна.

Реформаторський рух 1968 р. у Чехословаччині був обумовлений суспільним невдоволенням станом економіки країни та відсутністю демократичних свобод. У другій половині 1960-х рр. у Чехословаччині розгорнувся потужний громадський рух за докорінні політичні та економічні реформи, за «соціалізм з людським обличчям», який у 1968 р. очолило реформаторське крило Комуністичної партії Чехословаччини на чолі з О. Дубчеком. Проте такий розвиток подій насторожував керівників СРСР, у сфері впливу якого перебувала Чехословаччина.

На сьогодні не існує єдиної точки зору щодо оцінки подій 1968 р. і впливу зовнішніх чинників на долю реформаторського руху в Чехословаччині. В історіографії ця проблема не повністю охоплює досліджуваний нами матеріал, і висвітлена лише фрагментарно.

Позицію західних країн у своїй статті висвітлює І. Орлик [6]. Автор наголошує на тому, що керівництво західних держав симпатизувало змінам в Чехословаччині, проте втручатися, а тим більше допомагати чехам і словакам не збиралося, так як це була сфера впливу Радянського Союзу. На його думку, жодна із західних країн не хотіла порушувати політику розрядки, яка панувала тоді у світі.

Подібну оцінку впливу зовнішніх чинників на події у Чехословаччині 1968 р. подає і В. В. Мар'їна [4] у статті про резонанс світової спільноти на події Празької весни. Найбільшу увагу вона приділяє вивченню позицій країн соціалістичного табору щодо реформаторського руху в Чехословаччині.

Нові документи про позицію західноєвропейських комуністичних партій, публікацію яких підготували Т. Джалілов і Г. Мурашко [7], надають цінну інформацію про позитивне ставлення головних європейських компартій до курсу чехословацьких реформаторів на «відкритий демократичний соціалізм».

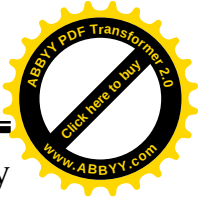
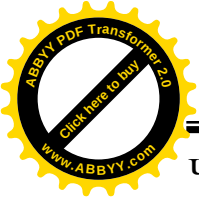
Учасник та ідеолог Празької весни Ч. Цисарж розглядає можливі шляхи захисту надбань Празької весни від ортодоксів країн Варшавського договору, аналізуючи міжнародне становище та позицію керівництв західних країн по відношенню до реформаторських процесів у ЧССР [5].

Цікаві думки та висновки з даного питання подають учасники подій 1968 р. в Чехословаччині І. Пелікан та В. Ізраелян [10; 2].

Мета статті – дослідити роль зовнішніх чинників та їх вплив на долю реформаторського руху Празька весна 1968 р. в Чехословаччині.

Результати січневого пленуму ЦК КПЧ 1968 р. у Чехословаччині та політичні зміни, які розпочалися в цій країні після нього, зокрема відставка першого секретаря А. Новотного, не залишилися поза увагою світової громадськості. Подальший розвиток подій у Празі аж до військової інтервенції країн ОВД проходив під пильним наглядом країн капіталістичного Заходу. Не однакові підходи до празьких подій 1968 р. були і в соціалістичному таборі.

Різні точки зору на чехословацькі події 1968 р. існували не тільки в соцтаборі, а навіть в Організації Варшавського Договору. Прикладом цього була Румунія, єдина країна ОВД, яка не погодила ввести свої війська в

ЧССР. Через це радянсько-румунські відносини значно погіршилися. Ще у квітні 1964 р. ЦК Румунської комуністичної партії (РКП) ухвалив так звану «квітневу декларацію», в якій, відповідно до Декларації комуністичних і робітничих партій, яка була прийнята у Москві в 1960 р., стверджувалося, що жодна з комуністичних партій не може грати провідну роль і диктувати іншим партіям лінію поведінки [4, 23]. Це означало, що Румунія поряд з Китаєм, Югославією та Албанією припинила визнавати Москву світовим центром соціалізму.

Необхідно зазначити, що румуни не обмежилися лише декларацією. Вони почали проявляти самостійність у зовнішній політиці, переорієнтувавши її на Югославію і Китай, а на Заході – на США і Францію.

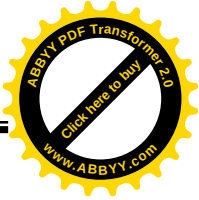
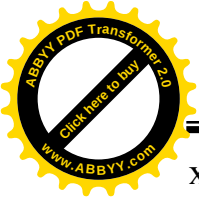
Усі внутрішньополітичні зміни в ЧССР Румунія на чолі з Н. Чаушеску сприймала із симпатією. ЦК РКП не погодився із твердженням Москви про те, що в Чехословаччині готується контрреволюційний переворот і 14 липня 1968 р. довів свою думку до відома ЦК КПЧ і других комуністичних партій. Зрозуміло, що ця заява отримала негативний резонанс в компартіях країн-членів ОВД [4, 24].

В румунських офіційних ЗМІ розгорнулася широка прочехословацька кампанія, головною ідеєю якої було твердження про специфічність розвитку окремих країн та виняткову відповідальність кожної компартії за ситуацію у власній країні [4, 25]. Ця точка зору не лише відкривала шлях до посилення позицій РКП у Румунії, а також сприяла підтримці її режиму в США та Західній Німеччині.

Керівництво румунської компартії рішуче засудило вторгнення військ п'яти країн-учасниць ОВД в Чехословаччину в ніч на 21 серпня 1968 р. і дало зрозуміти, що румунський народ і армія будуть готові дати відсіч у разі аналогічних дій проти Румунії. Вторгнення в ЧССР лідери Румунії розцінювали як велику помилку і небезпеку для миру в Європі, як негативний момент в історії революційного руху [4, 25].

Проте далі гучних заяв на адресу СРСР румунські лідери йти не збиралися, адже Румунія залишалася у складі Організації Варшавського Договору. Вдаватися до більш рішучих дій означало б привернути увагу агресора до себе, який звичним методом змусив би відмовитися від власної зовнішньої політики, яку в той час намагалося проводити керівництво Румунії всупереч Радянському Союзу.

Схожою з румунською була і реакція на Празьку весну 1968 р. Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії. 9–11 серпня президент Югославії Й. Броз Тіто відвідав Прагу і вів переговори з керівництвом КПЧ, в

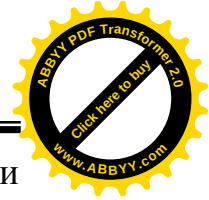
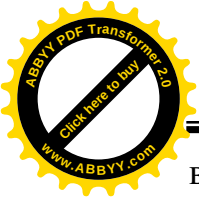

ході яких виразив цілковиту підтримку перетворень, що проводилися.

Окупація Чехословаччини Й. Броз Тіто явно шокувала, проте йти проти волі Радянського Союзу він явно не збирався. Лідер СКЮ заявив, що окупація не мала жодних підстав ані з точки зору небезпеки для майбутнього розвитку Чехословаччини по соціалістичному шляху, ні з точки зору військової загрози для чехословацьких кордонів з Заходу. Останнє припущення він назвав «повністю абсурдним» [4, 27]. Головною причиною інтервенції Й. Броз Тіто назвав політично-ідеологічні страхи керівництва СРСР, яке було налякане «демократизацією внутрішнього життя Чехословаччини. Небезпечними стали представники, які твердо вирішили ліквідувати залишки догматичних та інших сил у внутрішньому житті і відмовитися від методів, які застосовувалися протягом тривалого періоду після закінчення війни. В цьому суть справи» [4, 27–28]. Своє незадоволення інтервенцією країн ОВД у ЧССР президент СФРЮ висловив у розмові з радянським послом І. Бенедиктовим, проте змінювати політичний курс і зближатися із Заходом не збирався, оскільки тоді б Югославія втратила своїх союзників у малих країнах.

Отже, засудивши окупацію Чехословаччини військами країн-учасниць ОВД Румунія і Югославія взяли курс на підготовку до захисту своїх держав від можливого нападу з боку країн Варшавського Договору, і в той самий час, – на нормалізацію із тактичних міркувань відносин з Радянським Союзом. Тому в такій ситуації керівництво ЧССР могло розраховувати лише на моральну підтримку з боку цих країн соцтабору.

А чи могла Чехословаччина взагалі отримати допомогу і підтримку від міжнародної спільноти у цій складній ситуації? Чи існував у неї шанс уникнути військової інтервенції або хоча б відстояти свої демократичні перетворення? На думку І. Пелікана, який у 1968 р. обіймав посаду генерального директора Чехословацького телебачення, існувало два способи уникнення військового втручання країн ОВД. Перший, а можливо і єдиний, – відмовитися від радикального реформування «реального соціалізму» радянського зразка, задовольнитися меншими, майже косметичними змінами в дусі Яноша Кадара. Другий спосіб полягав у тому, щоб продовжувати радикальні реформи, але враховувати серйозну загрозу зіткнення з СРСР, з Л. І. Брежнєвим і його вірними союзниками: В. Ульбріхтом, В. Гомулкою і Т. Живковим. Варто було задовго до 21 серпня 1968 р. забити тривогу, мобілізувати проти такої небезпеки найбільші компартії Заходу, а разом з ними і всі ліві сили, знайти союзників і в «соцтаборі», і в керівництві Югославії, Румунії, Китаю,

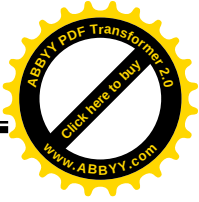
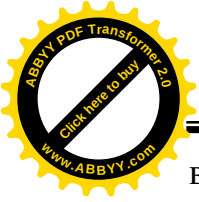

вимагати від демократичного керівництва західних країн і США, щоб вони виступили із спільним попередженням на адресу радянських керівників про те, що військова акція проти Чехословаччини поставить під загрозу процес розрядки міжнародної напруженості [10, 25].

Та чи була можливість у чехів і словаків отримати допомогу від західних країн? Чи дійсно існувала перспектива уникнення військового втручання ОВД? Насправді, празьких реформаторів в ході подій 1968 р. цікавила позиція західних країн щодо перебігу змін у Чехословаччині. Член ЦК КПЧ Ч. Цисарж після розмови з послом ЧССР в Угорщині К. Курку влітку 1968 р. зазначав у своїх спогадах наступне: «Він поділився зі мною відомостями про те, що деякі західні колеги песимістично дивляться на перспективи нашої політики, яку радянські лідери будуть намагатися придушити, навіть шляхом застосування сили. Високопоставлений чиновник із США нагадав йому про позицію Вашингтона, суть якої зводилась до того, що події у ЧССР не стосуються Сполучених Штатів, тому вони не мають наміру будь-яким чином брати в них участь. Думаю, що ми тоді не зробили належних висновків із того, що тягне за собою ця позиція, а це означало, що Захід і палець об палець не вдарить, якщо на нас буде вчинений значний тиск з боку союзників зі сходу. Я недооцінив імперіалістичні інтереси СРСР» [5, 88]. Виходячи з такого твердження самого члена ЦК КПЧ, можна говорити про те, що західні країни лише з цікавістю спостерігали за перебігом подій у Чехословаччині у 1968 р. та за реакцією Радянського Союзу на ці події, воліючи краще залишатись на позиції пасивного спостерігача, ніж втручатися в серйозний конфлікт.

США зовні вели себе досить стримано. З самого початку чехословацьких реформ, активно висловлюючи загальну симпатію змінам у ЧССР, особливо на зустрічах з представниками цієї країни, вони дали зрозуміти, що Східна Європа – сфера інтересів СРСР, а тому цей регіон не стане причиною для зіткнення двох наддержав. В міру загострення ситуації в ЧССР неучасть США у разі силового вирішення чехословацької проблеми підкреслювалося дедалі наполегливіше. Не дивно, що американський дослідник І. Валента (виходець із Чехословаччини) з гіркотою стверджував: «Якщо б США не рекламували своєї політики невтручання, то вторгнення могло б не бути» [1, 245].

Проте думка І. Валенти з цього приводу є дещо хибною. ОВД ввів би свої війська в будь-якому випадку, тим більше що Сполучені Штати і зокрема провідні країни Заходу ще пам'ятали про Карибську кризу 1962 р., яка могла привести до нової світової війни, і порушувати

врівноважений баланс сил ніхто не хотів.

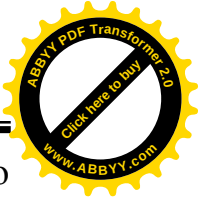
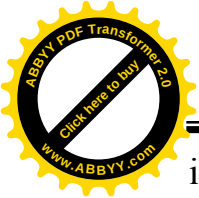
Ще у травні 1968 р. американські аналітики вивчили весь комплекс проблем політики США по відношенню до Східної Європи. Проаналізувавши ситуацію в Чехословаччині та позицію американської адміністрації до цих подій, вони дійшли висновків, що США ні в якому разі не будуть йти на новий конфлікт з Радянським Союзом, підтримуючи чехословацьких націоналістів. Така позиція американців була незмінною аж до радянської інтервенції включно [6, 7–10].

Досить стриманою була і позиція Великобританії, яка переживала в той час суттєві економічні труднощі та остерігалася можливого погіршення взаємовідносин з СРСР. Англійський посол у Празі У. Беркер ще у травні 1968 р. вважав уявлення чехословацьких політиків про те, що їм першим вдасться створити модель суспільства, яке б поєднувало елементи соціалізму та демократії, невиправданими. Детальний аналіз міжнародної ситуації англійськими та американськими дипломатами привів їх до висновку, що ні США, ні Великобританія, ні НАТО не зможуть вжити суттєвих заходів, щоб захистити чехословацький суверенітет в разі інтервенції радянських військ [4, 35–36].

Про стриманість офіційних оцінок Заходу становища в Чехословаччині і Східній Європі свідчить і позиція віце-канцлера і міністра закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини В. Брандта під час візиту до Австрії 10–11 червня 1968 р. Він постійно підкреслював, що ФРН не хоче «вбивати клин» у відносини між СРСР та східноєвропейськими країнами [6, 9].

Щодо Франції, то її керівництво позитивно оцінювало ті процеси, що відбувалися у ЧССР протягом 1968 р. Існувала думка, що зовнішня політика дійсно стане незалежною та «чехословацькою». Разом з тим, побоюючись, що посилення впливу Заходу на розвиток внутрішніх процесів в Чехословаччині може викликати негативну реакцію її союзників по ОВД, французьке керівництво утримувалося від будь-якого офіційного висловлювання симпатії по відношенню до ЧССР та не коментувало події, що там відбувалися [4, 34]. Така позиція також підтверджувала принцип невтручання та пасивного спостереження французів за розвитком подій.

Якщо говорити про комуністичні партії Західної Європи, то вони з самого початку симпатизували політиці О. Дубчека. Особливо це стосується комуністичних партій Італії та Франції. 5–7 травня 1968 р. Прагу відвідав Генеральний секретар ІКП Л. Лонго, який зустрівся з О. Дубчеком та іншими керівниками КПЧ. Обговорювалася ситуація ЧССР

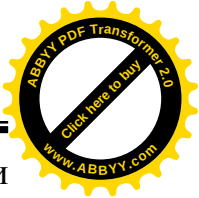
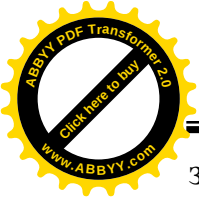

і актуальні питання комуністичного і робітничого руху в світі. Л. Лонго позитивно оцінював розвиток подій в Чехословаччині, які, на його думку, підтверджували вірність орієнтації ІКП на «відкритий демократичний соціалізм». Він висловив задоволення з приводу того, що повідомлення західної преси про відхід ЧССР від СРСР і соціалістичних країн являють собою «реакційні спекуляції». На прес-конференції лідер італійських комуністів заявив, що «чехословацький досвід допоможе комуністичним партіям капіталістичних країн у боротьбі за нове, молоде, відкрите і сучасне соціалістичне суспільство» [4, 37]. 17 липня керівництво ІКП ухвалило резолюцію з чехословацького питання, підтвердивши солідарність з процесом демократичного оновлення чехословацького суспільства і політичного керівництва КПЧ. Разом з тим Празі рекомендувалося зберігати більшу обережність і змусити пресу не виступати з гучними заявами, які дратували Москву [4, 37].

Схожа позиція була і у Французької комуністичної партії, генеральний секретар якої В. Роше вже 17 липня 1968 р. у телеграмі Л. І. Брежнєву висловив своє негативне ставлення до можливості врегулювання ситуації з ЧРСР військовим методом. Генсек ФКП також повідомив про свої наміри відвідати Прагу, щоб переконати О. Дубчека прийняти ультимативні умови «Варшавського листа». Але вже після зустрічі з останнім В. Роше відмовився підтримувати вимоги Москви на згортання процесу демократизації суспільства та започаткованих реформ. Посилаючись на Заяву комуністичних і робітничих партій у Москві (1960 р.) про принципи взаємовідносин між окремими комуністичними партіями французькі комуністи стверджували, що згаданий лист порушує ці домовленості. Вказувалося на катастрофічні для міжнародного комуністичного і робітничого руху наслідки можливої інтервенції в ЧССР і необхідність врегулювання питання шляхом переговорів і переконань [7, 13–17].

Стриману позицію в зв'язку з подіями в Чехословаччині займала компартія Великобританії. Як повідомлялося з Лондона, вона «висловлює надію, що радянські друзі прислухаються до голосу із-за кордону» [6, 13]. Вісімнадцять європейських компартій засудили втручання в справи Чехословаччини. Щодо керівництва компартії США, то воно негативно поставилося до подій в ЧССР, чим повністю підтримало радянських керівників [6, 13].

Проте, на думку І. Пелікана, впливові компартії Заходу, такі як ІКП та ФКП, не були готові повністю розірвати відносини з КПРС, не дивлячись на те, що щиро симпатизували Празькій весні. Сполучені Штати

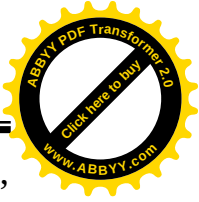
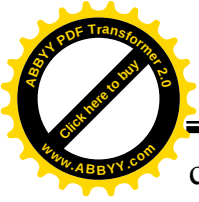

зі свого боку загрузили у в'єтнамській війні та потребували допомоги Москви, щоб з неї вибратися. А керівники західних держав віддавали перевагу розрядці та підготовці до європейської конференції і насправді не були зацікавлені в тому, щоб допомагати Празі, хоча б тому, що успіх Празької весни посилив би позиції лівих партій на Заході, що не влаштовувало тодішніх керівників європейських держав. Більш того, О. Дубчек та інші члени ЦК КПЧ навіть не спробували звернутися за допомогою до Заходу, щоб не провокувати Радянський Союз. Отже, Празька весна була приречена на ізоляцію і, відповідно, на провал [10, 25].

На особливу увагу заслуговує також думка І. Валенти про розрекламованість американського невтручання в разі військового рішення чехословацького питання. Адже можна було просто стримано мовчати, як це личить в таких випадках великій державі. Але саме США певною мірою сприяли видачі індульгенції ОВД на введення військ в ЧССР, причому коли це питання ще не стояло на порядку денному радянського керівництва. Першими про таку можливість заговорили керівники саме західних країн [11].

Не могла протидіяти військовому вирішенню чехословацького питання і Організація Об'єднаних націй, адже там вирішальними були позиції саме США та СРСР. А тому крім гучних заяв ООН не могла зробити ніяких серйозних кроків. Навіть коли у червні 1968 р. у Чехословаччину були введені війська ОВД, то у відповідь на питання про ціль введення дивізій – навчання, – реакція з боку Пентагону була такою: нас це не стосується [3, 31].

Одразу після окупації Чехословаччини керівництво Великобританії проявило ініціативу щодо постановки питання про те, що сталося на засіданні Ради Безпеки ООН. До 20 серпня 1968 р. ООН формально стояла в стороні від бурхливих подій як в самій Чехословаччині, так і навколо неї. Проте, як стверджує надзвичайний посол СРСР В. Ізраєлян у своїх спогадах, ввечері цього дня ситуація різко змінилася. Вже до кінця робочого дня, коли старші співробітники місії збиралися по домівках, їх запросив до себе постійний представник СРСР при ООН Я. Малік і повідомив, що отримано вказівки із Москви негайно відвідати представників при ООН тих країн, з яким Радянський Союз не має дипломатичних відносин, і передати їм усну інформацію радянського керівництва. В цій інформації говорилося про те, що військові підрозділи СРСР і ряду інших соціалістичних країн вступили на територію ЧССР на прохання чехословацького керівництва, яке звернулося за допомогою до

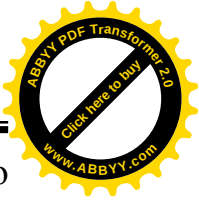
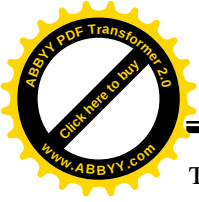
союзних держав з приводу загрози соціалістичному суспільному ладу, задокументованому в Конституції, а також і державності Чехословаччини. Керівництво СРСР та інших союзних країн прийняло рішення задовольнити прохання чехословацьких колег про військову допомогу, відповідно до існуючих договірних зобов'язань [2, 124–125]. Одразу після початку обговорення даного питання в Раді Безпеки 21 серпня чехословацьке представництво – заступник постійного представника ЧСРСР в ООН Я. Мужик, а потім міністр закордонних справ І. Гаєк у своїх виступах рішуче спростовували цю версію. Вони наголошували на тій серйозній шкоді, яку завдало ідеям соціалізму введення іноземних військ в Чехословаччину, де з ініціативи комуністичної партії розгорнувся процес, суть якого зводилася до усунення бюрократизації, застосування гуманістичних і демократичних принципів соціалізму [2, 127].

Політична атмосфера, в якій проходила дискусія в Раді Безпеки, була вкрай конфліктною. Зіткнення відчувалися в основному між американськими та радянськими представниками. Акцію соціалістичних країн піддала критиці і більшість інших країн – членів Ради Безпеки. Наприклад, з гострим осудом дій ОВД по відношенню до Чехословаччини виступили представники Югославії, що пізніше не сподобалося й самому Й. Броз Тіто [4, 32].

22 серпня був внесений проект резолюції РБ ООН, в якому осуджувалося збройне втручання СРСР та інших країн Варшавського договору у внутрішні справи ЧСРСР та заклиалося до негайного виведення військ і припинення будь-яких інших форм втручання у внутрішні справи Чехословаччини. Ця резолюція не була прийнята, так як постійний представник в Раді Безпеки Радянський Союз наклав на неї вето [2, 128].

Світова спільнота ніяким чином не могла вплинути на позицію СРСР, а тому доля чехословацьких реформ у будь-якому разі була приречена на провал.

Хоча США та їх союзники по НАТО були зацікавлені в послабленні сил ОВД, які їм протистояли, прямої конфронтації з Москвою вони, як правило, намагалися уникати; частина західних політиків притримувалась такої точки зору, що посилення поліцентричних тенденцій у східноєвропейському таборі порушить баланс сил у Європі, посилить напруженість на континенті, а це небажано для Заходу. Протягом періоду Празької весни керівництво США поступово дистанціювалося від чехословацьких реформаторів, намагаючись не дати СРСР та його союзникам найменшого приводу для обвинувачень у втручанні у внутрішні справи ЧСРСР і, відповідно, приводу для інтервенції. Більше

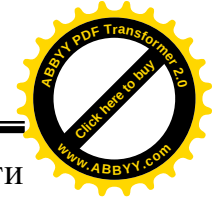
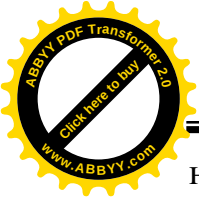
того, використовуючи демократичні канали, воно неодноразово закликало празьких реформаторів до стриманості та обережності [8, 82].

Проте коли війська були введені, Захід використав це повною мірою: і праві, і ліві закричали про «радянський імперіалізм», а Державний департамент США навіть розробив спеціальну інструкцію для посольств США про те, як ті повинні використовувати різні міжнародні зустрічі (конференції) для розгортання кампанії дискредитації СРСР. На довгі роки введення військ до Чехословаччини стало одним з найважливіших пунктів у стандартних звинуваченнях СРСР в імперіалізмі [11].

З цього приводу вже у жовтні 1968 р. посол СРСР в США О. Добринін у своєму політичному листі про основні напрямки американської пропаганди в зв'язку з подіями в Чехословаччині зазначив, що дискредитуючи Радянський Союз за військову інтервенцію країн ОВД США мали на меті досягнення ряду власних цілей. Керівництво США та його апарат пропаганди намагалися роздути і використати широку кампанію антирадянської пропаганди, щоб відволікти увагу від агресивної війни США у В'єтнамі та імперіалістичної політики на Близькому Сході, а також в інших районах світу [9, 97]. Звісно, до такої заяви радянського посла потрібно ставитися критично, проте частка раціональності в цих словах була, адже в умовах «холодної» війни протидіючі сторони намагалися використати на свою користь всі дії противника, що їх дискредитували.

Отже, реальної допомоги від світової спільноти керівництво Чехословаччини не отримало. Країни соцтабору, такі як Югославія та Румунія, хоч і були прихильниками реформ у ЧССР, не пішли на конфлікт з московським керівництвом після військового придушення Празької весни, побоюючись повернути до себе увагу СРСР і опинитися на місці Чехословаччини. Щодо провідних комуністичних партій світу, то хоч їх лідери і засудили військове втручання ОВД у справи ЧССР, проте жодної силової і навіть політичної ваги це не мало, адже реальної влади в європейських комуністів не було.

Військове втручання ОВД у внутрішні справи Чехословаччини засудили майже всі провідні країни світу, проте йти далі гучних заяв ніхто не збирався. Західний світ та США чітко розуміли, що це сфера впливу Радянського Союзу, а тому не варто до неї втручатися. В умовах «холодної» війни це могло лише погіршити відносини між конфронтуючими сторонами. Жодна з західних країн не наважилася порушити політику розрядки міжнародної напруженості, пам'ятаючи недавню загрозу ядерної війни, пов'язану з Карибською кризою 1962 р. Ще однією причиною політики

невтручання було побоювання західних керівництв, що позитивні результати чехословацьких реформ посилять вплив ідей лівих партій на Заході. Враховуючи всі ці фактори, керівництво Радянського Союзу прийняло рішення про силове вирішення чехословацького питання. СРСР чітко прорахував позицію світової спільноти і провів ефективну політичну акцію, зайвий раз підтвердивши свою міць і силу.

Отже, Празька весна в умовах біполярного світу була приречена на ізоляцію, а тому жодного шансу продовжувати реформаторську політику у чехословацьких керівників не існувало.

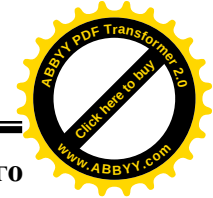
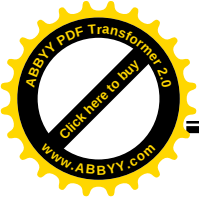
Джерела та література

1. Валента І. Советское вторжение в Чехословакию 1968 г. / И. Валента. – М. : Прогрес, 1991. – 320 с.
2. Исраэлян В. 105-е вето Советского Союза / В. Исраэлян // Международная жизнь. – 1990. – № 10. – С. 123–128.
3. Колесников М. Дневник офицера / М. Колесников // Огонек. – 1993. – № 34. – С. 30–34.
4. Марьина В. В. Пражская весна 1968 года: к вопросу о международном резонансе (по опубликованным в Чешской республике документам и материалам чешского журнала «Soudobé dejíbe») / В. В. Марьина // Славяноведение. – 2008. – № 3. – С. 22–40.
5. Мурашко Г. П. Человек «Пражской весны». Воспоминания Честмира Цисаржа / Г. П. Мурашко // Славяноведение. – 2008 – № 3. – С. 76–100.
6. Орлик И. И. Запад и Прага в 1968 г. По документам архива министерства иностранных дел Чешской Республики / И. И. Орлик // Новая и новейшая история. – 1996. – № 3. – С. 3–20.
7. «Пражская весна» и позиция западноевропейских компартий / [Публик. подгот. Г. П. Мурашко, Т. А. Джалилов] // Вопросы истории. – 2008. – № 11. – С. 3–23.
8. Стыкалин А. С. Новое свидетельство о роли советского фактора в Чехословацких событиях 1968 года / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 2001. – № 1. – С. 76–85.
9. Политическое письмо посольства СССР в США об основных направлениях американской пропаганды в связи с событиями в Чехословакии / От правды никуда не уйдешь.... Новые документы о событиях в Чехословакии в 1968 г. / [Публикацию подготовил А. Д. Чернев] // Кентавр. – 1993. – № 4–5. – С. 75–104.
10. Разделенная весна 1968 г. : [Пражская весна] // Новое время. – 1998. – № 32. – С. 24–28.
11. Фурсов А. Неизвестный 1968 год в Чехословакии [Электронный ресурс] / А. Фурсов // Литературная газета, № 32, 2008. – Режим доступа : <http://www.za-nauku.ru/index.php>.

Вашенко Ю. В. Вплив зовнішніх факторів на долю реформаторського руху Празька весна 1968 р. у Чехословаччині.

У статті проаналізована позиція західноєвропейських країн і США щодо реформаторських процесів 1968 р. у Чехословаччині та її вплив на перебіг даних подій. Велику увагу приділено висвітленню різних точок зору в соціалістичному таборі щодо подій, що відбувалися в ЧССР, а також ставлення західноєвропейських компартій до дій чехословацьких реформаторів. У статті дана комплексна оцінка впливу зовнішніх факторів на долю реформаторського руху Празька весна 1968 р. у Чехословаччині.

Ключові слова: Чехословаччина, Празька весна, реформаторський рух.

Ващенко Ю. В. Влияние внешних факторов на судьбу реформаторского движения Пражская весна 1968 г. в Чехословакии.

В статье проанализирована позиция западноевропейских стран и США относительно реформаторских процессов 1968 г. в Чехословакии и ее влияние на ход данных событий. Большое внимание уделено освещению различных точек зрения в социалистическом лагере относительно событий, происходящих в ЧССР, а также отношение западноевропейских компартий к действиям чехословацких реформаторов. В статье дается комплексная оценка влияния внешних факторов на судьбу реформаторского движения Пражская весна 1968 г. в Чехословакии.

Ключевые слова: Чехословакия, Пражская весна, реформаторское движение.

Vashchenko Y. V. The influence of external factors on the fate of the Prague Spring reform movement in 1968 in Czechoslovakia.

This article analyzed the position of Western European countries and the U.S. regarding the reform process in 1968 in Czechoslovakia and its influence on the course of these events. Much attention is paid to the coverage of different points of view in the socialist camp with respect to events in Czechoslovakia, as well as the attitude of West European Communist parties to the action of Czechoslovak reformers. Thus, the article provides a comprehensive assessment of the impact of external factors on the fate of the Prague Spring reform movement in 1968 in Czechoslovakia.

Key words: Czechoslovakia, Prague Spring, reform movement.

УДК 94:327(73)«1981/1989»(728)

Гребченко Є. А.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА США У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АМЕРИЦІ В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНСТВА Р. РЕЙГАНА (1981–1989 РР.)

Питання зовнішньої політики США досліджувала значна частина науковців, переважно зарубіжних. Серед них варто відзначити видатного американського вченого Н. Чомські, який відвів питанню зовнішньої політики США значне місце у своїх численних працях. Він бачить у США країну, що прагне до гегемонії і світового володарювання, і у своєму прагненні США не бере до уваги інтереси інших країн, з якими в неї пересікаються інтереси [3]. Такі американські історики, як Д. В. Дент та Т. Х. Каротерс [5] розглядали політику США у Центральній Америці як таку, що до певної міри пішла на користь країнам регіону і врятувала їх від «червоної загрози», хоча при цьому зазначали і негативні сторони діяльності адміністрації президента Р. Рейгана.

Інший американський дослідник Дж. М. Маккормік [8] узагалі вважає, що політика Сполучених Штатів сприяла розвитку і прогресу деяких країн Центральної Америки. Але більшість дослідників, як і вищезгаданий Н. Чомські, негативно оцінюють втручання США у